

TÜRKOLOGİYA

- AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASININ RƏYASƏT HEYƏTİ
- ПРЕЗИДИУМ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА
- THE PRESIDUM OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF AZERBAIJAN

BAKİ - 2018

3

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASININ
RƏYASƏT HEYƏTİ

TÜRKOLOGİYA

- *Beynəlxalq elmi jurnal*
- *Международный научный журнал*
- *International scientific journal*

- *1970-ci ildən nəşr olunur*
- *Издаётся с 1970 года*
- *Published since 1970*

- *İldə 4 dəfə çıxır*
- *Выходит 4 раза в году*
- *Published quarterly*

№ 3

İYUL-AVQUST-SENYABR

BAKİ – 2018

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi
PREZİDENT KİTABXANASI

DİLÇİLİK
ЯЗЫКОЗНАНИЕ
LINGUISTICS

MEHMAN MUSAYEV (Türkiye)*
ANAR MUSAYEV (Türkiye)**

ORTAK TÜRK ALFABESİNİN KULLANIMI ÜZERİNE

Özet

Makalede, tarihî ve eski Türk alfabeleri, Lâtin temelli ortak Türkçe, aynı zamanda Azerbaycan, Türkmen, Özbek ve Kazak alfabeleri üzerine bilgi verilmiştir. Küresel dünya düzeyinde, Türkiye Türkçesinin ortak bir iletişim aracı olarak kullanımı ele alınmıştır. Türkiye Türkçesi alfabesinin ve kullandığı diğer Türk alfabelerinin uluslararası yazı standartlarına uygunluğundan söz edilmiştir. Bunun yanı sıra, ortak Türk dilinin ve uygun alfabesinin gelişimini sağlayabilecek Türkçe transkripsiyonun, aktarma yazılımlarının ve işlevsel bir dilbilgisi kitabının hazırlanmasının bazı temel prensipleri açıklanmıştır. Türk Dilinin Eşzamanlı Büyük Aktarmalı-Açıklamalı Sözlüğü'nün düzenlenmesinin ise, söz konusu ortak iletişim dilinin ve transkripsiyonunun gerçekleşmesinde etkili olacağı vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: *Alfabe, Türkçe, Türkiye, Arap, Lâtin, Kiril, yazı, dil.*

Giriş

Azerbaycan'da aydınlanma hareketinin lideri Mirza Fetali Ahundzade, çok sayıda edebî, ilmî, felsefî ve diğer önemli çalışmalar yapmıştır. Bunun yanı sıra, 1857'den önce Azerbaycan'da kullanılan Arap alfabesinin sadeleştirilmesi için bir proje de teklif etmiştir. Sonradan söz konusu çalışmasından vazgeçerek Lâtin grafik işaretleriyle Türkçe birkaç alfabe projesi hazırlamıştır. Ancak, onu hayatının sonuna kadar meşgul eden bu projeler, o zaman başta Osmanlı Devleti olmak üzere hiçbir yerden destek görmemiştir. Halbuki, Osmanlı Devleti'nde daha Tanzimat'tan itibaren başlayan Lâtin temelli alfabe değişikliğine gidilmesine yönelik tartışmalar olmuştur (Altun, 2014:57-63). Bu tartışmalar, 1928 yılında Arap alfabesinden Lâtin temelli yeni Türk alfabesine geçilmesiyle son bulmuştur. Eski alfabenin, sadeleştirilerek Türkçe kullanımının yanı sıra, Lâtin veya Kiril temelli Türk

* Türkiye, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. E-posta: mehman.musaoglu@gmail.com

** Türkiye, Nart Bilişim Hizmetleri Grafik Tasarımcı. E-posta: contact@anarmusayev.com

alfabelerine geçilmesi tartışmaları ise, Türkistan'da 19. yüzyılın 50'li yıllarından itibaren başlamıştır. Arap alfabesinin yerine Kiril temelli Kazak alfabesinin düzenlenmesini ilk olarak ileri sürenlerden biri ünlü tarihçi, etnograf, yazar ve fikir adamı Çokan Velihanov'dur (Özdemir, 2008:9).

Kazakça ilk ders kitaplarının yazarı İbray (İbrahim) Altınсарın de Rus pedagoğu ve misyoneri N. İ. İlminskiy'nin etkisiyle Arap alfabesinin Kiril grafik sistemi ile değiştirilmesini önermiştir (Kara, 2012:1-19). 20. yüzyılın başlarında faaliyet göstermiş olan ünlü Kazak aydını, dil, edebiyat ve eğitim alanlarında çok önemli çalışmalar yapmış Ahmet Baytursunov ise, Arap alfabesinin Kazak yazı diline uyarlanabileceği fikrini ileri sürmüştür. O, konuya ilişkin uygun ders kitapları, araç ve gereçler de hazırlamıştır (Özdemir, 2008:1-16). Eski alfabenin yerinde Lâtin veya Kiril temelli Türk alfabelerinin kullanımının gerekliliği, çoğunlukla Arapça ses sisteminin farklılığına bağlı olarak açıklanmıştır. Şöyle ki, Türkçedeki temel sekiz ünlüye karşılık Arap alfabesinde üç harfin (elif, vav ve ye) bulunduğu, sadece Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde kullanılan harflerin (peltek s, ha, hı, zı, ayın) mevcut olduğu vb. diğer farklı fonetik özellikler gösterilmiştir (Altun, 2014:61). Arap alfabesinin değiştirilmesine karşı olarak ise, eski alfabe ile Avrasya'daki Türklerin birbiriyle daha iyi anlaşabildiği, değişimin gerçekleşmesiyle Türklerin yazı medeniyetlerinden ayrı düşeceği, Kur'an harflerinin Hıristiyan dünyaya ait Lâtin grafik işaretleriyle değiştirilmesinin yanlış olacağı vb. çeşitli faktörler dile getirilmiştir. Elbette, konuya ilişkin olarak söylenenler içerisinde doğru olanlar çoktur. Ancak, Hıristiyanların içerisinde de çeşitli alfabeleri kullananlar mevcuttur. Söz gelimi, birbirine çok yakın olan ve çoğunlukla %40-%80 civarında değişen Ortodoks-Kiril ve Katolik-Lâtin kültürel birleşenleriyle Slav dillerinde daha 16. yüzyıldan itibaren hem Kiril, hem de Lâtin alfabelerinin paralel olarak kullanıldığı görülmektedir (Musaoğlu, 2010:57-63). Gösterilen alfabelerden, çağdaş küresel dünya düzeyinde genelde "göstergeler arası nitelikteki semiyotik kod dönüşümü ile gerçekleşen metinler arası anlatıya" (Aktulun, 2015:5-17), özelde ise Türkçenin ses uyumuna ve eklemeli yapısına, simetrik ve asimetrik sıralanmalı metin sentaksına hangisinin kullanımının uygun olabileceği, çok doğru algılanmalıdır (Musaoğlu, 2013:741-758) Bunun yanı sıra, medeniyetimizin ve dilimizin alt, üst, yan, iç katmanlardan oluşan kültürel değer ve olgularının, düzenlenecek yeni bir ortak Türk alfabesi ile art, eş, ön ve iç görünümlü doğrultularda bilişim çağının yazı standartlarına göre nasıl ifade edilebileceği de derinlemesine irdelenmelidir. Nitekim, bugün kullandığımız herhangi bir alfabenin, her şeyden önce, Lâtin temelli IPA'ya (Uluslararası Fonetik Alfabe) göre doğru uyarlanması ve uluslararası yazı karakterleri standartlarına uygun olarak düzenlenmesi söz konusudur. Bu uyarlanma ve standartlar çerçevesinde Türkiye Türkçesi alfabesinin ilk defa *Latin-5 Turkish* olarak tanımlandığı bilinmektedir. Böylece alfabe kuruculuğu sürecinde bugün artık Türk dünyasında bilişim çağının taleplerine uygun olarak yeni bir dönem başlamıştır. Makalede, Türk dünyasında 7-10. yüzyıllardan beri süregelen alfabe kuruculuğunun tarihinden söz edilmiş, ortak bir Türkçenin ve onun alfabesinin gerçekleşmesinin lügüistik prensipleri üzerinde durulmuştur.

1. Türk Dünyasında Alfabe Kuruculuğunun Tarihi

Eski Türk metinleri, 8-10. yüzyıllar süresince Runik (КОНОНОВ, 1978:23), (Şükürlü, 1993:13-18), (Tekin, 2003:20-23), (Ercilasun, 2004:166-176) yazısıyla, 8-15. yüzyıllarda, özellikle de söz konusu ikinci dönemin sonlarına doğru Uygur alfabesiyle yazılmıştır (Gabain, 1988:5-21). Belirtilen dönemlerde Budistler, Mani dininden ve diğer inançlara bağlı olan Türkler, çok nadiren de olsa Soğd, Mani ve Brahmi yazılarından istifade etmişlerdir.

Türklerin kullandığı eski alfabeler içerisinde Runik alfabesi ve yazısı birinci yeri almaktadır. Runik alfabesiyle yazılan Göktürk yazıtları 18-20. yüzyıllarda çoğunlukla tarihî-karşılaştırmalı yöntemle araştırılmıştır. Dolayısıyla deşifre olunmuş, hangi tarihlerde, hangi Türk devletlerine bağlı olarak ortaya çıktığı belirlenmiş ve Türkoloji ilminde eski Türkçe disiplininin oluşumu sağlanmıştır. Eski Türkçenin birinci kolunu oluşturan Göktürk yazıtları; hem Wilhelm Radloff'tan önceki, hem de sonraki dönemleri birleştiren klasik Türkologlarca irdelenmiştir. 20. Yüzyılın 50'li yıllarında ise; gerek Runik yazıtlar, gerekse Eski Türkçe'nin ikinci kolunu oluşturan yazılı kaynaklar, çoğunlukla tarihî-karşılaştırmalı ve betimlemeli dilbilim yöntemleriyle derinlemesine incelenmiştir. 20. yüzyılın 90'lı yıllarından beri ise; Eski Türkçe kaynakları, çağdaş dilbilim yöntemleriyle de incelenmeye tabi tutulmaktadır.

Azerbaycan'da Göktürkçe yazıtların incelenmesine ve öğretimine 1960'lı yıllarından başlanmıştır. Yazıtların sözcük dağarcığı ve gramatikal kategorileri incelenmiştir (Məhərrəmov, 1967), (Amanoğlu, 2001), (Rəcəbli, 2003:634), (Rəcəbli, 2002:475). Eski Türkçe kaynaklarının en yeni dilbilim yöntemleriyle incelenmesine ise, Türkoloji dilcilikte 1990'lı yıllarından itibaren rastlanmaktadır (Musaoğlu, 2007:51).

Türk dünyasında, 10-20. yüzyıllar boyunca çoğunlukla Arap alfabesinin kullanımını yaygındır. Yukarıda belirtilen yazılardan ilk ikisi, dolayısıyla Runik ve Uygur alfabeleri, Türklerin tarihî alfabeleridir. Arap alfabesi ise Türk dünyasının bazı yerlerinde hâlen işlevselliğini muhafaza etmektedir. Bugün Doğu Türkistan'da, Afganistan'da, İran'da ve Irak'da Arap alfabesi Türklerce hâlâ kullanılmaktadır.

XX. yüzyılın başlarına kadar Türkiye'de eski alfabe ile Osmanlı yazı sistemi, diğer Türk yurtlarında ise Arap harfleri ile yazılan Çağatay Türkçesi işlevsel olmuştur. 1920'li yıllarda Türkiye'de ve diğer Türk yurtlarında Lâtin temelli Türk alfabesine geçilmiştir. Ancak, 1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği'ndeki Özerk Türk Cumhuriyetlerinde Lâtin alfabesinin yerine Kiril alfabesi getirilmiştir. Bu alfabe, bugün Kırgızistan'da, Rusya Federasyonu'na bağlı Türk coğrafyalarında, hâlâ kullanılmaktadır. Türklerin Kiril esaslı 19 alfabesi olmuştur. Bu alfabelerde, aynı fonetik değerlere sahip olan c, g, k, nazal n, y, e, ö ve ü sesleri için çeşitli harfler üretilmiş, Kiril alfabesi için karakteristik olan Ъ, Ь kesme ve inceltme işaretleri, 'э' harfi ve çift ses birleşmesini karşılayan ё (yo), ю (yu), я (ya), ц (ts), ш (şç) harfleri kullanılmıştır (Ercilasun, 1996:11-34). Bunlar, Türkçenin ses değerlerine uygun değildir. 1990'lı yıllarda Lâtin temelli Türk alfabesine dönüş sürecinde, malum yanlışların tekrarlanmaması amaçlanmıştır. Bu nedenle 34 harflik "Ortak Türk

Azerbaycan alfabesinde, ortak Türkçe alfabesinden farklılık gösteren işaret yalnız 'ə' harfinden ibarettir. Ortak alfabedeki 'j, ı, y' harfleri, Türkmen alfabesinde 'ž, y, ý' grafik işaretleriyle verilmiştir. Özbek alfabesinde, ortak alfabedeki 'y, ğ, ş, ç' harflerinin yerine, 'σ, g', sh, ch' işaretleri getirilmiştir. Kazak alfabesinde ise ortak alfabedeki 'ä, ö, ü, ı, y, ş, ç' harflerinin yerine 'á, ó, ú, y, ý, sh, ch' işaretleri getirilmiş, Türkçenin tek ses ve tek harf prensibi bozulmuştur. Elbette, bugün Kırgızistan'da, Rusya Federasyonuna bağlı özerk Türk Bölgelerinde ve Avrasya'nun diğer Türk coğrafyalarında da Lâtin temelli Türk alfabelerine geçme teşebbüsleri vardır. Avrasya coğrafyasındaki bütün Türklerin tek bir alfabede birleşimini ve mevcut Lâtin temelli Türk alfabelerindeki sapmaların ortadan kalkmasını gelecekte ortak bir Türkçe iletişim dilinin gelişimi sağlayacaktır.

2. Ortak Türk Dili ve Alfabeti Algilamaları

Türk dilinin bir ortak Türkçe veya iletişim dili olabilme niteliği son 100-150 yıl boyunca Avrasya coğrafyasında şu veya bu biçimde her zaman gündemde olmuş ve konu enine boyuna tartışılmıştır. Türklük kavramının ve onun sosyal-kültürel katmanlarının bütün dünyada ilk günden beri hem bilinçaltı hem de gerçek bilinçlenme düzlemleriyle yansıyan bilişsel-düşünsel nitelikteki içeriğini, kelimenin tam anlamında Türk dili (*İng. Turcic, Rus. Тюркский язык*) fenomeni oluşturmuştur. Söz konusu kavram, bilimsel olarak dünya uygarlıkları ekseninde ve bilişsel birleşenleriyle Türklük biliminde ele alınmaktadır. Bugün Türklük biliminin çeşitli dallarında, Türk uygarlığının bilişsel olarak projelendirilebilir alanları incelenmektedir (Abdulla, 2012:35-45) Ortak bir Türkçe alfabesinin oluşumu ve kullanımı, kavramsal nitelikteki metin anlatılar ve göstergeler arası bağlamda değerlendirilebilecek konulardandır.

Türk yazı dilleri için herkesçe anlaşılabilir uygun bir Lâtin temelli ortak alfabenin düzenlenmesi, son 150 yıl boyunca ortak Türkçe oluşumunu sağlayabilecek birincil etken olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, açıklamalı ve aktarmalı, genel ve özel nitelikteki çeşitli sözlüklerin, ortak terimlerin, Türk yazı dilleri arası aktarmaların, görsel ve yazılı yayınların vb. yapılmasıyla da ortak Türkçeye erişilebileceği algısı oluşmuştur. Yalnız dilin paradigmasının ve sentagmasının veya mevcut kullanım mekanizminin işlekliliğinin her alanda sağlandığı bir dille ortak uluslararası iletişim faaliyeti gerçekleştirilebilmektedir. Bu bakımdan Türk dünyasında ortak iletişim aracı görevini mevcut Türk yazı dillerinden bugünkü durumda Türkiye Türkçesinin üstlenebileceği artık anlaşılmıştır. Türkiye'nin yükselen ekonomisi, bilişim teknolojisinin gelişimi, uluslararası ilişkilerdeki rolü, Türk dizileri, turizm gibi nedenlerle Türkiye Türkçesinin daha fazla önem kazandığı ve Türk dünyasının önemli bir kısmında ortak iletişim aracına dönüştüğü gözlemlenmektedir (Demir, 2012:175-197). Bu iletişim aracının kullanımında TİKA, TÜRKSOY, TRT'nin ve diğer uygun kurum ve kuruluşların, *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler, Türk Dünyası-Dil ve Edebiyat, TÜRKSOY- Türk Dünyası Kültür ve Sanat Dergisi, Dil Araştırmaları, Gazi Türkiyat* (Türkiye), *GLOBAL-Turk. International Journal for Information and Analytics* (Kazakistan)ve önce Rusça: *Sovetskaya Tyurkologiya*, bugün ise Türkçe: *Türkologiya* (Azerbaycan) adıyla Türk dünyasına

yönelik olarak yayımlanan uluslararası ilmî dergilerin rolü çok büyüktür. Kazakistan'da Türk Akademisinin faaliyete geçmesi, Azerbaycan'da Türk Kültürü ve Mirası Vakfı'nın ve Türk Dünyasının ortak bir televizyon kanalının kurulmasının Türk Konseyi 4. Zirvesinde önerilmesi de söz konusu iletişim aracının kalıcılığını müdelemektedir.

2.1. Yapılacak Çalışmalar

Türkiye Türkçesinin ortak iletişim aracı (lingua franca) olarak BM'de kullanılan İngilizce, Rusça, İspanyolca, Çince ve Fransızca gibi küresel diller düzeyine gelebilmesi için Türkiye'nin ve diğer Türk Cumhuriyetlerinin siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve entelektüel alanlardaki gelişiminde daha büyük bir mesafe alınmalıdır. Böyle bir gelişim sürecinde sadece alfabe değil, ana dilinde eğitim-öğretim ve iletişim kuruculuğu sisteminin ve buna bağlı olarak da Avrasya merkezli bir Türkçe dil-kullanım modellenmesinin oluşturulması gerekmektedir. Bilindiği gibi, dünyada çeşitli dillerin eğitimi, öğretimi, incelenmesi ve küresel dil siyasetinin kurulması şimdiye kadar Fransızca devlet ve İngilizce iletişim dili geleneğine dayanmaktadır. Avrupa merkezli çağdaş dil-kullanım modellenmesi, her iki geleneği bütünleştirmektedir. Söz konusu modellenme, dil hafızası ve yetisi bankasında önceden hazır bulunan kelime biçimlerinin seçilerek kullanılmasıyla gerçekleşen iletişime göre kurulmaktadır. Türkçede ise kelime tabanı, yukarıda belirtilen kullanım biçimlenmesinden farklı bir şekilde, çeşitli sözcük kökü, gövdesi ve eklerinin ifade ettiği işlev ve anlam alanlarının ardışık dizgisiyle gerçekleşmektedir. Söz gelimi, Rusçada 'v ego tvorçestve'nin, İngilizcede 'in his works' olarak kelimelerin söz dizimi sırasına göre bildirebildiği anlam, Türkçede tek bir 'yaratıcılığındaki' kelimesinin 'yarat' sözcük kök-gövdesi ve -ıcı, -lık, -ın, -daki ekleriyle biçimlenerek anlaşılan morfolojik dizgisiyle ifade edilmektedir (Musayev, 2014:7-185). Türkçede kökler ve ekler; düz, yan ve gramer manalarının yer aldığı ardışık bir dizgiyle sıralanmaktadır. Aslında şimdiye kadar çeşitli zamanlarda her fırsatta dile getirilen "Türkçe mantıksal ve matematiksel bir dildir" sözü de belirtilen kök-gövde-ek dizgisine dayanmaktadır. Söz konusu dizim, somut bir iletişim ihtiyacına bağlı olarak dil-kullanım faaliyetinde gerçekleşmektedir. Böylece "bükümlü dillerde" (Korkmaz, 2003:50-51). kelime hazinesine ve sözcük sırasına göre iletişim durumu düzeyinde belirlenebilir kelime biçimlenmesi, sondan "eklemeli bir dil olan Türkçede" (Korkmaz, 1990:25) iletişim anı ve dil içi faaliyet olgusu olarak nitelendirilebilmektedir (Musaoğlu, 2004:46). Böyle bir kelime biçimlenmesi ise, dünyanın dil haritasını oluşturan üst ve alt kavramların algılanmasını yapım, biçim ve çekim eklerinin mantıksal ve matematiksel sıralanmasıyla mümkün kılabilenmektedir. Bu nedenledir ki, Avrasya merkezli ikincil dil modellenmesinin kavramsal, bağlamsal, anlamsal, yapısal ve işlevsel olarak kurgulanması, eşzamanlı olarak bilişsel ve gösterge bilimsel algılanma temelini oluşturulması, özgün bir bilişim mekanizmasına dayalı yazılım örneğinin düzenlenmesini de sağlayacaktır. Böylece şimdiye kadar mantıksal bir dil olarak nitelendirilen Türkçenin potansiyel anlatım olanakları nihayet gerçekleştirilmiş olacak ve onun ses uyumuna, eklemeli yapısına ve değişmez sözdizimine dayalı yeni bir dil modellenmesi, bilişsel bir algılanma te-

melinde kurulabilecektir. Avrasya merkezli yukarıda bahsi geçen dil-kullanım modelenmesi, Türkçe ortak iletişim dilinin ve uygun bir Lâtin temelli Türk alfabesinin kullanımında etkili olacaktır, diye düşünüyoruz. Bunun yanı sıra, bugün Türkiye Türkçesinin ortak bir iletişim aracı oluşunda önemli olabilecek diğer lengüistik ve bilgisayarlı dilbilim çalışmaları da vardır. Bunlar, aşağıdakilerden ibarettir.

2.1.1. Uluslararası Yazı Standartlarına Uygunluk

Öncelikle, Türk alfabelerinin uluslararası yazı karakterleri standartlarına uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Çünkü küreselleşen dünyada her alanda olduğu gibi yazı karakteri alanında da standartlara ihtiyaç duyulmuş ve bunlardan bir tanesi ISO/IEC 8859'tur. Bu standartlar çerçevesinde Türkiye Türkçesi de *Latin-5 Turkish* olarak tanımlanmıştır. Bilişim alanında Türkiye Türkçesi dışındaki Türk yazı dilleri kullanıma müsait değildi. 1991 yılından itibaren Unicode Consortium (Evrensel Kod Konsorsiyum) ISO ile beraber çalışarak bilişim çağının gereksinimlerini karşılayan UTF-8 dil kodlamasını geliştirdiler ve 2006 yılından günümüze ASCII ve ISO-8859-1 kullanımı gerilerken UTF-8 esas standart haline gelmiştir (Unicode, 2011:204-213). UTF-8 bütün Türk yazı dilleri karakter kodlamalarını içermektedir.

Yazı karakterlerinin bilgisayar ve diğer cihazlarda doğru görüntülenebilmesi için yukarıdaki standartlara uygun geliştirilmiş font dosyalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bir yazı dilinin sanal ortamda yaygınlaşması için, onun yaygın olarak kullanılabilen yazı karakterlerinin farklı işletim sistemlerinin ve cihazlara uyumlu font dosyalarının hazırlanması gerekmektedir. Günümüzde *Google Fonts* ve *Adobe Typekit* gibi çevrimiçi font kütüphaneleri tasarımcıların kullanımına yüzlerce font sunmakta ama bu fontlardan çok azı Türkçe yazı karakterini desteklemektedir. Bu da yazılımsal desteğin var olduğu durumlarda bile font eksikliğidir ve Türkçe karakterlerin görünümünü sınırlamaktadır. Türkiye Türkçesi dışındaki Türk yazı dillerinde, bu durumla daha sık olarak karşılaşılmaktadır.

Yazılımların optimizasyonu söz konusu olduğundan bilişim ortamında çoğunlukla yine sadece Türkiye Türkçesine öncelik verilmektedir. İnternetin ve genel olarak bilişim ortamının Türkçeleşmesi için Türkçenin ve yazı karakterlerinin daha geniş kitlelere hitap etmesi gerekmektedir. Çünkü bilişim çağı ticari dürtüler ile harekete geçmekte ve hareketin sağlanması için hedef kitlenin büyüklüğü önem taşımaktadır. Örneğin, çevrim içi bir mağazaya kendi uygulamasını yükleyen bir yazılımcı elbette ki uygulamasının geniş kitlelere hitap etmesini ister ama bunun için uygulamanın boyutunun büyümesine veya performansının düşmesine neden olabilecek eklentilerden de kaçınır. Özetle onlarca dil karakter kodlaması yüklemeyi göze alamaz. Bu bakımdan kullanımdaki Türkiye Türkçesi alfabesi uluslararası yazı standartlarına ve yukarıda *Çizelge 2.* olarak belirtilen 34 harfli Ortak Türk Alfabesine uygundur.

Çizelge 7. Türkiye Türkçesi Alfabeti

A	B	C	Ç	D	E	F	G	Ğ	H	I	İ	J	K	L	M	N	O	Ö	P	R	S	Ş	T	U	Ü	V	Y	Z
a	b	c	ç	d	e	f	g	ğ	h	ı	ı	j	k	l	m	n	o	ö	p	r	s	ş	t	u	ü	v	y	z

2.1.2. Türkçe Transkripsiyon İhtiyacı

Türk yazı dilleri ve lehçelerindeki ses değerlerini bilimsel çalışmalarda verilen metinlerde, daha doğru ifade edebilen uygun bir transkripsiyona bugün çok ciddi bir ihtiyaç vardır. Şimdiye kadar Çerbak (1994) ve Radloff (1960) Kiril, "Sovjetskaya Tyurkologiya" (1974) dergisi ise Lâtin temelli bir transkripsiyon kullanmıştır.

Çizelge 8. Sovjetskaya Tyurkologiya Dergisinin Kullandığı Transkripsiyon

Ünlüler: Aa: a; Ää: ə; Уу:ы; İi: и; Oo: o; Öö: ö; Uu: y; Üü: ü; Ee: e

Ünsüzler: Bb: б; Žž: ж, дж; Cc: ц; Čč: ч; Dd: д; Ff: ф; Gg:г; G'g':к; Y-ŕ; Hh:h, x; Jj: j; Kk: ka; K'k': ke; L l: л; Mm: m; Nn: н; Pp: п; Hg: H': в; Rr: р; Ss: с; Šš: ш; Tt: т; Vv: в; Zz: з; Žž: ж; θθ: ç; Δδ: ,з (...); Xx: x

Harflerin üzerinde işaretler: $\bar{\quad}$ uzunluk; $\acute{\quad}$ kısalık; $\tilde{\quad}$ nazal; $'\quad$ yumuşaklık (Sovjetskaya Tyurkologiya)

Ancak belirtilen son transkripsiyon da Türkçe özel ses değerlerini ifade eden örneklerin ve metinlerin verilmesinde adekvat bir ölçüt olmaktan uzaktı. O dönemde de herkes bildiği veya kendi oluşturduğu transkripsiyonu kullanmaktaydı. "Sovjetskaya Tyurkologiya" dergisinde dönemin çeşitli Türk edebî dillerinden örnekler de günlük Kiril temelli alfabeler ile verilmekteydi. Türkiye'de ise, hâlâ g, k, damak n'si, h, açık e gibi fonemlerin farklı ses değerlerini ə: ä (Ä); ɾ: ğ (Ğ); x: x, ħ (H); k: q (Q); y: w (W); ɳ: ñ; r: ğ (Ğ) işaretleriyle ifade eden ve Ortak Türk alfabesine dayanan bir transkripsiyondan bir şekilde istifade olunmaktadır.

Söz konusu ve benzeri diğer transkripsiyonlar, şimdiye kadar genellikle eski metinlerin ve diyalektolojik materyallerin verimesinde kullanılmıştır. Çağdaş Türk yazı dillerinden örnekler ve metinler ise ilmî yayınlarda ve dergilerde Kiril veya Latin temelli Türk alfabeleriyle verilmiştir. Düşüncemize göre, bugün yayımlanan ilmî dergilerde ve yapılan Türkolojik çalışmalarda çeşitli Türk yazı dillerinden verilen örneklerin ve metinlerin ikincil ortak Türk alfabesiyle yazılması daha doğru olacaktır. Çünkü çeşitli dil ve lehçelerdeki ses değerlerini ifade eden işaretler, büyük bir ölçüde ikincil alfabede bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, yukarıda belirtilen deneyimlerden ve Uluslararası Fonetik Alfabeden yararlanarak ortak bir Türkçe transkripsiyonun düzenlenmesi de gerekmektedir.

2.1.3 Türkçe Otomatik Aktarma Yazılımları

Türk yazı dilleri veya Türkçeler arası aktarma yazılımları, mevcut yazı-konuşma benzerlikleri, farklılıkları ve varyantlarının Türkçenin genel ve özel ses de-

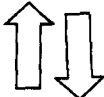

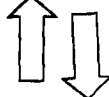
ğeri, dil bilgisi ve kelime hazinesine göre bilgisayarda algoritmalarının belirlenmesi ve yalancı eşdeğerlerin elektronik sözlüklerinin düzenlenmesiyle gerçekleştirilmelidir. Mehman Musaoğlu'nun "Türkçe Aktarma Bilimi ve Dil Bilimsel Boyutları" (Musaoğlu, 2006) adlı makalesinde, Türk yazı dilleri ve lehçeleri otomatik aktarma yazılımının oluşturulması için kelimelerin, deyimlerin, tamlamaların, basit ve birleşik cümle modelleri algoritmalarının düzenlenen uygun karşılaştırılmalı-istatistik listelerine göre belirlenmesi öngörülmektedir (Musaoğlu, 2006:139-156, 155-156).

2.1.4. Türkçenin İşlevsel Dilbilgisi Kitabı

Türkçenin ses uyumu, eklemeli yapısı, değişmez söz sırası, iletişim anı faaliyet olgusuyla kavramlardan, anlamlardan ve manadan yapıya, oradan da geriye hareketle işlevsel bir dilbilgisi kitabı yazılmalıdır. Söz konusu işlevsel dilbilgisi kitabında, Türk dilinin fonetik, morfonoloji, morfemik, morfoloji, kelime yapımı, leksikoloji ve deyim bilimsel nitelikteki paradigmatik sınırları, eklemeli yapıya ve iletişim anı konuşma dizgisine esasen, ana hatlarıyla net olarak çizilmelidir. Akabinde öncelikle morfoloji kategorilerin, birleşik fiillerin, tamlamaların ve sıfat-fiil, zarf-fiil, mastar merkezli kelime gruplarının, basit ve birleşik cümlelerin sentagmatik nicelikteki dil-konuşma ve iletişim modellenmeleri belirlenmelidir. Aşağıda söz konusu dil-konuşma modellerine örnek olarak çatı kategorisinin bilişsel-yapısal ve birleşik cümlelerin kavramsal-yapısal modeli verilmiştir.

Birinci model (Çizelge 9) Türkçe dil bilgisinde, °R, °T biçimlenme eklerinin ayrıca bir ettirmek (sebeb) türü kurucu-morfolojik belirtisi olarak seçilmesiyle bir alt düzeyli çatı kategorisi olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, çatı kategorisi türleri beş değil, altı olarak sınıflandırılmaktadır. Bu modeldeki kavramsal-morfolojik unsurların yeri, fiil çatısı türü oluşturucu alt kategorilerin dizimsel (etken-etkin-ettirgen: -0 -t , -r, -dır ve edilgen-dönüslü-işteş: -n, -l, -ş) ve dizisel (simetrik etken-edilgen; asimetrik etkin-dönüslü; ettirgen-işteş) sıralanmalarıyla belirlenebilmektedir (Musaoğlu, 2008:207-234).

Çizelge 9. Türkçede Fiil Çatısının Bilişsel-Yapısal Modeli

<u>Etirenlilik</u> sırası: <u>morfolojik-</u> <u>sözlüksel</u> <u>türler</u>	Etmek (Aktif) iç-, kaç-, piş-	Ettirmek (Sebeb) °r, °t: içir-, pişir-	Başkasına ettirmek (İki kat sebep) °t, d °r: içirtir-, kaçır-
			
<u>Dönüslülük</u> sırası: Söz <u>dizimsel-</u> <u>bağlamsal</u> <u>türler</u>	Edilgenlik (Pasif) °l, °n: dövül-, sevil-	<u>Dönüslülük</u> (Refleksif) °l, °n: dövün-, sevin-	<u>İşteşlik</u> (Resiprok) °ş: görüş-, kaçış-, meleş-

İkinci model, yapısal nitelikteki üç birleşenden ibarettir. Birinci birleşende 10, ikinci birleşende 6, üçüncü birleşende ise 7 anlamsal tür ifade olunur. Bunlar, 10. *Çizelgede* gösterilmiştir. Söz konusu çizelgede görüldüğü gibi, bazı anlamsal türler her bir birleşende veya birleşenlerin ikisinde bulunmaktadır. Bu, dilin sentaktik sisteminde, aynı zamanda birleşik cümlelerde de eş seslilik ve çokanlamlılık gibi leksik-semantik kategorilerin mevcudiyetine işaret eder.

Metnin temel biçimlerini oluşturan sentaktik yapılanmalar yapısal, anlamsal ve işlevsel olarak üç grupta ele alınabilir: Basit cümleler, birleşik cümleler ve cümleden büyük birlikler. Birleşik cümle birleşenlerinin veya temel ve yan cümlelerin yüklemeleri zamana, kişiye ve kipe göre çekimli fiiller ile kullanılır. Çekimsiz fiiller ile kullanılmaz. Birleşik cümleler, yan cümlelerin temel cümleyi tamamlaması niteliğine göre tarafımızdan üç grupta sınıflandırılmaktadır: 1. Tek birleşimli birleşik cümleler; 2. Tam birleşimli birleşik cümleler; 3. Çift birleşimli birleşik cümleler.

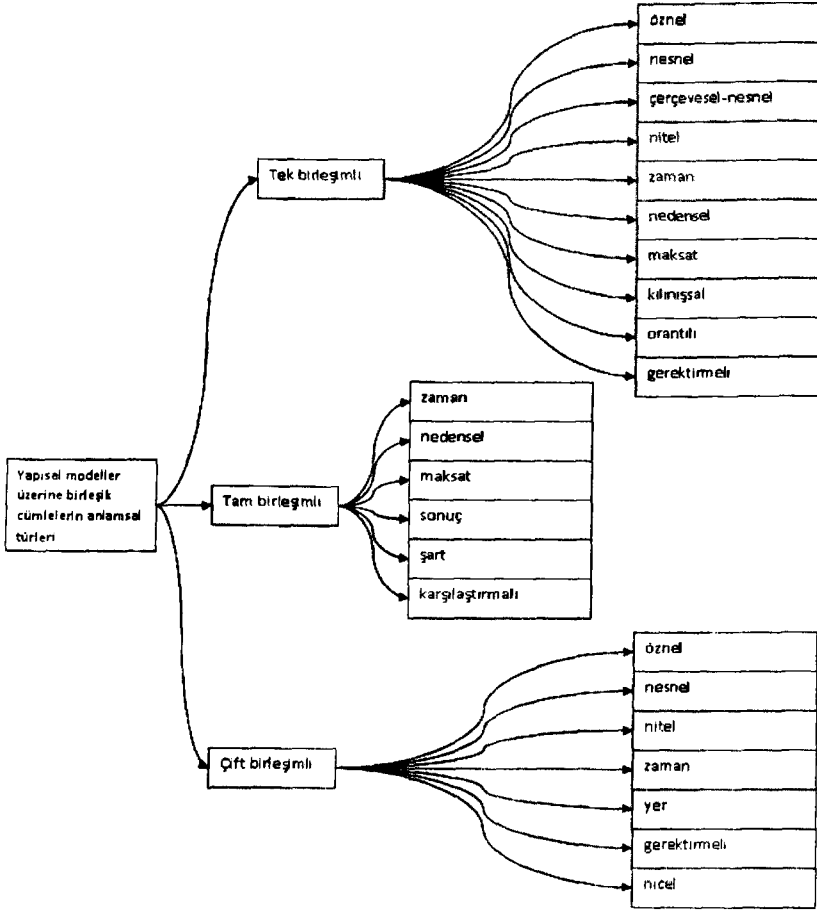
Tek birleşimli birleşik cümlelerde, yan cümle temel cümlelerin herhangi bir somut ögesine ait olur veya onu tamamlar: (1) Azerb. *Bu yalan imiş ki, girməz oğru cənnət bağinə* (Kışveri, 1984:6); (2) Türk. *Bildüm buni ki, başa almış bela gönül* (Paşazade, 57).

Tam birleşimli birleşik cümlelerde yan cümle temel cümlelerin bütününe aittir: (1) Azerb. *Papırosla da həyəətə girmək olmazdı, çünki Umud bu vaxtacı nəinki atasının, heç qardaşı Kamranın da yanında damağına papiros qoymamışdı* (Melikzade, 1989:132). (2) Eski Türkçe. *kişi emgäk iḍsa senə belgölüg / unıtma ol emgäkni bolma ölüg...* ‘Əgər bir adam sənə açıq bir şəkildə əziyyət verirsə, sən bu əziyyəti unutma, hissiz-duyğusuz və ölü olma’ (DTS 1969: 172).

Çift birleşimli birleşik cümlelerde yan cümle temel cümleye, temel cümle de yan cümleye sanki aynı ölçekte ait olur. Hem yan hem de temel cümlede bağlayıcı vasıtalar kullanılır: (1) Azerb. *Çün hər nə kim əkərsən, anı biçərsən axır* (Nesimi, 1985:184); (2) Eski Türkçe: *neçä er bedüsä baş ayrıy bedür/ neçä baş bedüsä bedük börk kedür...* ‘Kişi nə qədər yüksəlsə, onun qaygıları da o qədər artar/ Baş nə qədər böyüysə, o qədər böyük şapqa geyinər’ (DTS 1969: 356).

Birleşik cümlelerin eş sesli-sentaktik modellerine ilişkin yukarıda verilen örnekleri, çeşitli yapısal-anlamsal türler olarak belirlenebilmektedir. Şöyle ki, birincil modele ilişkin olarak getirilen örneklerden birincisi *öznel*, ikincisi *nesnel*; ikincil modele ilişkin olarak getirilen örneklerden birincisi *nedensel*, ikincisi *şart*; üçüncü modele ilişkin olarak getirilen örneklerden ise birincisi *nesnel*, ikincisi *nicel* anlamlıdır. Bu bağlamda, dil sisteminin derin yapısındaki *öznel-nesnel*, zaman-mekân, neden-sonuç, koşul-karşılaştırma vb. uygun işlevsel anlam alanlarının, Türkçe birleşik cümle sentaksındaki üst düzeydeki anlatımının, söz konusu sentaktik modelleri ve bu modellerde gerçekleşen 23 yapısal-anlamsal türü, aşağıdaki çizelgede net olarak gösterilmiştir (Musaoğlu, 2013:21-22).

Çizelge 10. Türkçenin Birleşik Cümle Modeli

Türkçenin işlevsel bir dilbilgisinin düzenlenebilmesi için, yukarıdaki çizelgelerde belirtilen modeller gibi, öncelikle onun diğer fonetik, fonolojik, morfolojik, sentaktik, leksikolojik, deyim bilimsel ve metin dilbilimsel kategorilerinin de uygun anlamsal-yapısal modellenmeleri yapılmalıdır.

2.1.5. Türkçe Eşzamanlı Büyük Aktarmalı-Açıklamalı Sözlük

Madde başı kelimeleri Türkiye Türkçesinde verilen, karşılıkları ve anlamları ise çeşitli Türk yazı dillerinde yaklaşık 500.000 kelime ve deyimle açıklanan ve eş zamanlı olarak düzenlenen *Büyük Türkçe Aktarmalı-Açıklamalı Sözlük* hazırlanmıştır. Bu, Mahmut Kaşgarlı'nın *Dîvânü Lûgati-t Türk Sözlüğü* gibi bir eserin günü-

müz şartlarında Türkçe yazılması anlamına gelecektir (Musaoğlu, 2009:19). Böylece, aynı yazı sistemi ve Türkiye Türkçesinden seçilmiş aynı kelime dizini ile yapılacak olan eşzamanlı aktarmalı-açıklamalı sözlük, her şeyden önce, altı büyük Türk yazı dili arasındaki ortak söz varlığını ortaya koyacaktır. İlk defa yaşayan Türk yazı dillerinin kelime hazineleri bütün kelime araçları; kelimelerin tam anlamları, deyimleri ve sabit söz kalpları ile bir arada görülecektir. Her bir Türk yazı dili kendisi için gerekli tecrübeler, önemli sözlüksel, deyim bilimsel, dil bilimsel veriler kazanacak ve Türk yazı dilleri temelinde yeni bir ortak Türkçe transkripsiyonunun oluşturulması da denenmiş olacaktır.

Sonuç

1930-1990'lı yıllarda Lâtin temelli birinci ve ikinci Ortak Türkçe alfabeleri düzenlenmiştir. Bununla, yeni düzenlenecek Türk yazı dilleri alfabelerinde asal seslerin kullanımını ve akabinde ortak Türkçe oluşumunu sağlamak hedeflenmiştir. Birincisinde, hedeflenen başarıya ulaşılamamıştır. Ancak, XXI. yüzyılda Türk dili en güçlü çağına gelmiş; resmî, edebî, eğitim, öğretim ve bilişim dili düzeyine erişmiş, Türkiye Türkçesi de Avrasya coğrafyasının önemli bir kısmında ortak iletişim aracı olmuştur. Bugün söz konusu iletişim aracının bütün Avrasya coğrafyasında yaygınlaşmasının temel şartlarından biri, ortak Türk alfabesinin İPA'ya ve uluslararası yazı karakterleri standartlarına uyum sağlamakla yeni medya dünyasındaki kullanımını genişletmekten ibarettir.

Açıklama

*** *Art görünümlü 'retrospektif'* (Lat. *retrospectare*-geriye bakış), *eş görünümlü 'prospektif'* (Rus. Şimdiden geriye ve ileriye doğru bir bakış), *ön görünümlü 'perspektif'*, *iç görünümlü 'interospektif'* (Rus. İçe veya öze bakış) kelimeleri; Lâtin, Fransız ve Rus dillerinden alınmıştır. Perspektif (is. Fr. perspective) ve ya *ön görünümlü* sözcüğü, Türkiye Türkçesinde hâlen kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde sık kullanılmayan *perspektif* sözcüğü, genellikle geleceğe yönelik, geleceğe göre, uzaktan görünüş anlamını ifade etmektedir. *Retrospektif* (art görünümlü) ve *prospektif* (eş görünümlü) sözcükleri de, yukarıda belirtildiği üzere, Hint-Avrupa dilleri kökenlidir. Ancak söz konusu sözcükler, Türkiye Türkçesinde kullanılmamaktadır. *Retrospektif* sözcüğü geçmişe yönelik, geçmişe göre, *prospektif* sözcüğü ise şimdiye yönelik, şimdiye göre yapılan herhangi bir konudaki değerlendirmeleri içerir. İkincisi, hem de şimdinin vasıtasıyla geçmiş ve geleceği birbiri ile bağlayan bir kavramı da ifade etmektedir. *Perspektif* sözcüğü tümüyle, retrospektif (ret.) ve prospektif (pros.) sözcüklerinin ise ilk heceleri alınarak, Türkiye Türkçesine tarafımızdan *retprosperspektivel* kavramı getirilmiş ve art, eş, ön ve iç görünümlü olarak da Türkçe karşılıkları türetilmiştir (Musaoğlu, 2002:319-320). Söz konusu sözcüğün ifade ettiği kavram, 1990'lı yıllarda Türkoloji'nin çeşitli konuları üzerine yaptığımız araştırma-inceleme süreçlerinde anlamsal nitelikteki bir anadil varyantı olarak belirlenmiş ve gerek Rusça, gerekse Azerbaycan Türkçesinde tarafımızdan kullanıma gelmiştir. Retprosperspektif sözcüğü birleşenlerinin Türkçedeki

sözlüksel ve biçembilimsel (biçem/biçembilim/biçembilimsel) kullanımları ise, söz konusu leksik birimlerin birincil anlamsal-işlevsel alanlarına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Retrospektif kavramının tümüne gelince: Herhangi bir konu veya konulardaki sosyal-bilimsel ve bilişsel değerlendirmelerin, araştırma ve incelemelerin hem geçmişe hem şimdiye hem de geleceğe yönelik karşılaştırmalı ve ardışık olarak metodolojik eksende yapılması demektir (Musaoğlu, 2013:741). Bilişsel nitelikte oluşturduğumuz “*Algılama//Bilinç//Düşünüş üçgeninde*” (Musaoğlu, 2010:31] ise, art görünümlü olarak alt katman (substrat), eş görünümlü olarak yan katman (adstrat), ön görünümlü olarak üst katman (superstrat) ve iç görünümlü olarak iç katman (interstrat) kültürel olgularının ifade parametreleri gösterilmektedir. Böylece, yukarıdaki sözcüklerin sırasına *interospektif/interospektivel* (iç görünümlü) kelimesi sonradan getirilmiştir. Bu kelimenin ifade ettiği kavramla ilintili benzer bir sözlüksel model niteliğinde gösterilen iç katman (interstrat) sözcüğü de bilimsel-lengüistik diskurda XX. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Birinci kelime özgün nitelikteki bir bakış açısına, ikincisi ise böyle bir bakış açısıyla değerlendirilebilen olay, olgu, nitelik ve niceliklere işaret eder. İç katman olgusu, her hangi bir millî kültürün varoluş özelliği olarak mevcut olur ve başka bir medeniyetin içerisinde de kendi kültürel çizgileriyle tezahür eder. Söz konusu kelimeler, 1990’lı yıllardan itibaren gerçekleşen dünya düzeyinde ulus devletlerin ve kültürlerin millî öze bağlı dil-edebiyat, etnografya, din ve inanç nitelikteki özgün sözel boyutların, etnik, folklorik ve mitolojik içerikli çeşitli arkaik verilerin özelliklerinin araştırılması ve incelenmesi sırasında belirlenen belli kavramaları ifade etmek için türetilmişti (Kara, 2012). Bu kavramlar ve onları ifade eden kelimeler, yukarıda belirtilenlerden bazı farklı özellikleriyle seçilmektedir. Bundan dolayı, çağdaş lengüistik anlatımda kullanılmaktadır (Добровольский, 1998:48-56), (Дитрих, 1998:64-85). Elbette, medeniyetimizin alt, yan, üst, iç katmanlarını art, eş, ön ve iç görünümlü olarak ifade edebilen esnek bir grafik alfabetik sistemin tercih edilmesi ve buna uygun olarak da ortak Türk alfabesinin ve transkripsiyonunun oluşturulması doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Abdulla, Kamal ve Musaoğlu, Mehman (2012). “Türk Dili Kavramının Bilişsel-Lengüistik Açıklanması Üzerine”. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/2 Spring, ANKARA.
2. Aktulum, Kubilay (2015) “Folklorik Bir Metnin Metinlerarası Çözümlemesinin Temel Kavramsal Bileşenleri.” *Millî Folklor*, Sayı 108.
3. Altun, Mustafa (2014). “Alfabe Değişiminin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan*. Adapazarı.
4. Amanoğlu, Əbülfəz (2001). Qədim türk onomastikasının leksik-semantik sistemi, 1 hissə, “Elm” nəşriyyatı, Bakı.

5. Demir, Nurettin ve Yazıcı, Nermin (2012). "En Güçlü Çağında Türk Dili, Genel Değerlendirme ve Beklentiler" *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 1.
6. Ercilasun, Ahmet B. (1996). *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
7. Ercilasun, Ahmet B. (2004). *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Akçağ Yay. Ankara
8. Gabain A. Von, (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. Çeviren: Mehmet Akalın. (TDK Yayınları 332). Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.
9. Kara, Abdulvahab (2012). "Türk Dünyasının Aydınlatılmasında Kazak Aydınlarının Üstlendiği Görev". *Sepozyum Bildirileri*. İstanbul. Добровольский Д.О., (1998). «национально=культурная специфика во фразеологии (II)» Вопросы языкознания № 6, Москва.
10. Kişvəri, (1984). *Əsərləri*. Yazıcı. Bakı.
11. Korkmaz, Zeynep (1990). "Yer Yüzündeki Diller". *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*. Yükseköğretim Kurulu Matb. Ankara.
12. Korkmaz, Zeynep (2003). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Genişletilmiş 2. Baskı. TDK Yay. Ankara.
13. Musaoğlu, Mehman (2008). "Türkçede Çatı". *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, Ankara.
14. Musaoğlu, Mehman (2009). "Türk Lehçelerinin Bilgisayar Ortamında Aktarımı Mümkün Mü?". *TÜRKSOY, Türk Dünyası Kültür ve Sanat Dergisi* 29/2:1. Ankara.
15. Musaoğlu, Mehman (2002). *Türkolojinin Çeşitli Sorunları Üzerine Makaleler-İncelemer*. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
16. Musaoğlu, Mehman (2004). "Türkçe Dilbilgisinin Düzenlenmesinde Yeni Dilbilimsel Yöntemlerin Uygulanması Üzerine". *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı*. II. Cilt, TDK Yay. Ankara.
17. Musaoğlu, Mehman (2006). "Türkçe Aktarma Bilimi ve Dil Bilimsel Boyutları". *Bilgisayar Destekli Dil Bilimi Çalıştayı Bildirileri*. Ankara: TDK Yay.
18. Musaoğlu, Mehman (2007). "Eski Türkçenin tarihî-karşılaştırmalı Araştırılması ve İncelenmesi Bağlamında Azerbaycan'daki Göktürkçe". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. Bahar 2007/23.
19. Musaoğlu, Mehman (2010). *Kamal Abdulla'nın Eserleri Türkiye Türkçesinde*. Kültür Ajansı Yay. Ankara.
20. Musaoğlu, Mehman (2013) "Kemal Abdulla'nın Unutmağa Kimse Yok Romanı (Kavramlar Dünyası ve Bazı Özel Metin Kurucu İşaretlerin Kullanılması Üzerine)". *Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı*. Ankara.
21. Musaoğlu, Mehman, (2006). "Türkoloji dilcilik birinci Türkoloji Qurultaydan öncə və sonra". *Birinci Türkoloji Qurultayın 80 illik yubileyinə həsr olunmuş Elmi Konfransın materialları*. Bakı.

22. Musayev M.M. (2011). *Türk ədəbi dillərində mürəkkəb cümlə sintaksisi*. Kitab aləmi, Bakı.
23. Musayev, M.M. (2014). *Azərbaycan dilinin funksional qrammatikası: morfolojiyaya yeni baxışlar və leksematika*. AMEA Nəsimi Dilçilik İnstitutu. Bakı.
24. Məhərrəmov, Abasqulu (1967). Qədim türk runik abidələri. API nəşri, Bakı.
25. Məlikzadə İ, (1989). *Yaşıl gecə*. Roman və povestlər. Yazıçı, Bakı.
26. Nəsimi, İmadəddin (1985). *Əsərləri*. Elm, Bakı.
27. Özdemir, Emin (2008). "Ahmet Baytursunov'un Hayatı ve 20. Yüzyılın Başında Kazakistan'da Eğitim Faaliyetleri İçindeki Yeri". *Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 22.
28. Paşazadə K. *Yusuf u Züleyha*. Hazırlayan Dr. Mustafa Demirel. Kültür və Turizm Bakanlığı Yay.
29. Rəcəbli, Əbülfəz (2002). Göytürk dilinin morfolojiyası. Bakı Universiteti nəşriyyatı. Bakı.
30. Rəcəbli, Əbülfəz (2003). Göytürk dilinin sintaksisi. Bakı: "Nurlan".
31. Şükürlü, Ə. (1993). Qədim türk yazılı abidələrinin dili. "Maarif", Bakı,.
32. Tekin T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*. İstanbul.
33. The Unicode Consortium (2011). "*The Unicode Standard (6.0 ed.)*. Chapter 2. *General Structure*". Mountain View, California, USA.
34. Айдаров, Г. (1971). Язык орхонских памятников древнетюркской письменности VIII века. Алма-Ата, «Наука».
35. Дитрих В. (1998). «Влияние языков американских индейцев на романские языки (II): «общие языки»: аттекский, кечуа и тупи. Субстрат, адстрат или интерстрат? » Вопросы языкознания № 2, Москва.
36. Кононов, А.Н. (1980). Грамматика языка тюркских рунических памятников VII-IX вв. , «Наука», Ленинград.

*Мехман Мусаев (Турция)
Анар Мусаев (Турция)*

Об использовании общетюркского алфавита

Резюме

В данной статье даны сведения об исторических и древних тюркских, а также общетюркских, азербайджанских, туркменских, узбекских и казахских алфавитах, сформированных на основе латинской графики. Использование турецкого языка рассматривается как средство межнационального общения на глобальном мировом уровне. В настоящей статье говорится о соответствии турецкого и используемых сегодня других тюркских алфавитов международным письменным стандартам. Вместе с тем, для обеспечения развития общетюркского языка и адекватного ему алфавита

интерпретированы некоторые основные принципы будущей книги по функциональной грамматике, а также электронных программ по транспозиции и транскрипции тюркского языка. Отмечено и то, что составление большого синхронного тюркского толкового словаря будет способствовать реализации общетюркского языка и его транскрипции.

Ключевые слова: *алфавит, тюркский язык, Турция, арабский, латинский, кириллица, письменность, язык.*

Mehman Musayev (Turkey)

Anar Musayev (Turkey)

On the Usage of Common Turkic Alphabet

Abstract

The article is about the historical and ancient Turkic alphabets, as well as, about common Turkic, Azerbaijani, Turkmen, Uzbek and Kazakh alphabets which were formed on the basis of Latin Scripts. The usage of the Turkish language is considered to be a means of international communication according to the global world standard. The article deals with the correspondence of Turkish and other Turkic alphabets used nowadays in the international writing standard. Alongside with it, for the development of the common Turkic language and its adequate alphabet, some basic principles of the future book on functional grammar, as well as, software programs about transposition and transcription of the Turkic language are interpreted. It is also mentioned that the compiling of the Great Synchronous Turkic Talkative Dictionary will contribute to the realization of the common Turkic language and its transcription.

Key words: *an alphabet, the Turkic language, Turkey, the Arabic alphabet, the written language.*
